

VYŠEHRADSKÉ ZÁPISNÍKY
VISEGRÁDI FÜZETEK
VISEGRAD DISCUSSION PAPERS

BEZDOMOVECTVO

- PROBLÉM JEDNOTLIVCA ALEBO ZLYHANIE SPOLOČNOSTI?

HAJLÉKTALANSÁG

- SZEMÉLYES PROBLÉMA VAGY A TÁRSADALOM CSÓDJE?

HOMELESSNESS

- PERSONAL PROBLEM OR A FAILURE OF SOCIETY?

OBSAH
TARTALOM
CONTENT

Predslov.....	3
Bezdomovectvo – problém jednotlivca alebo zlyhanie spoločnosti?.....	4
Előszó.....	15
Hajléktalanság – egyéni tragédia vagy a társadalom csődje?.....	16
Foreword.....	28
Homelessness – personal problem or a failure of society?.....	30

P R E D S L O V

Séria diskusií „Vyšehradský salón“ sa začala v januári 2007 na základe iniciatívy Nadácie Palisády a realizovala sa v spolupráci s maďarským, českým a poľským kultúrnym inštitútom v Bratislave. Cieľom týchto „salónnych debát“ bolo vytvoriť fórum pre expertov z krajín V4 a pre laickú verejnosť, posilniť stredo európske vedomie a vedomie spolupatričnosti v tomto regióne.

Posledných sedemnaásť rokov sa vo všetkých štyroch krajinách, viac či menej úspešne, nieslo v znamení štrukturálnych zmien demokratických inštitúcií a právneho systému, v znamení hľadania a uplatnenia funkčných modelov. Nazdávali sme sa, že po sedemnaástich rokoch nastal čas na chvíľu sa pozastaviť a zamyslieť sa nad tým, ako naše krajiny zvládli riešenie jednotlivých problémov, aké boli dôsledky opatrení a zákonov prijatých v deväťdesiatych rokoch, čo sa dalo, alebo malo urobiť inak, resp. ktorej z vyšehradských krajín sa podarilo v danej oblasti nájsť optimálne riešenie.

Expertov sme pozvali do diskusie na témy, ktoré sú aktuálne vo všetkých štyroch štátoch, čakajú na riešenie, prípadne sa ich riešenie síce našlo, avšak zatiaľ sa ešte neprejavili všetky jeho dopady. Účastníci diskusií v spomínanom období prijímali vo svojich krajinách dôležité rozhodnutia. Pôsobili na významných postoch, spolupodieľali sa na tvorbe právnych noriem a zákonov, poznajú pozadie minulých i súčasných rozhodnutí, ako aj argumenty pre a proti prijatým riešeniam.

Tak sa odvíjal aj scenár diskusie: Hostia v krátkosti načrtli problematiku vo svojej krajine, sumarizovali diskusiu, ktorá v ich krajine predchádzala prijatiu konkrétneho rozhodnutia, napokon sa po vzájomnom spoznaní jednotlivých riešení spoločne snažili nájsť v súčasnosti platné alternatívy, s prihliadnutím na prípadné dopady.

Pozvaných expertov sme vybrali a oslovili spoločne s partnerskými organizáciami. Moderátorov diskusií pozývali hosťiteľské inštitúcie (jeden z troch bratislavských kultúrnych inštitútov), väčšinou to boli experti Inštitútu pre verejné otázky (IVO).

Dúfame, že Vyšehradské zápisníky, ktoré obsahujú prepisy najzaujímavejších diskusií, budú hodnotným čítaním aj pre tých, ktorí sa na našich podujatiach nemohli osobne zúčastniť. Pri redigovaní textov sme sa snažili zachovať osobitý štýl hovoreného slovného prejavu, polemiky, aby sme vernejšie zachytili atmosféru týchto stretnutí.

Končí sa teda úspešná séria diskusií, ktorá nám potvrdila, že pocit duchovnej spolupatričnosti nevytvárajú len spoločné tradície a dejiny, ale aj rovnaké spoločenské a kultúrne problémy súčasnosti.

BEZDOMOVECTVO
– PROBLÉM JEDNOTLIVCA ALEBO ZLYHANIE
SPOLOČNOSTI?

7. 4. 2008

HOSTIA:

- **Gábor Iványi,**
rektor Vysokej školy teologickej Jánosa Wesleyho, predseda Charitatívneho spolku Óltalom 8Patronát
- **Martin Opeta,**
riaditeľ pouličného časopisu NOTA BENE
- **Lída Tomešová,**
zástupkyňa riaditeľa Centra sociálnych služieb v Prahe česko Bohdan Aniszczyk, predseda Chariatívneho spolku sv, brata Alberta
- Diskusiu viedla: **Karolína Miková** zástupkyňa riaditeľa Partners for Democratic Change Slovakia,

● Karolína Miková:

Témou dnešnej diskusie bude bezdomovectvo, ktoré je veľmi aktuálnou otázkou našej spoločnosti. K téme najprv prednesú jednotlivé vstupy naši štyria hostia z Vyšehradských krajín. Dovoľte mi predstaviť Lídu Tomešovou z Centra sociálnych služieb v Prahe, Martina Opetu zo slovenského občianskeho združenia Proti prúdu, ktoré vydáva časopis Nota Bene, z Maďarskej republiky Gábora Iványiho, rektora Vysokiej školy teologickej Jánosa Wesleyho a z Poľska Bohdana Aniszczyka, predsedu Charitatívneho spolku brata Alberta. Na úvod dávam slovo pánovi Gáborovi Iványimu, aby nás oboznámil so situáciou v Maďarskej republike.

● Gábor Iványi:

Som veľmi rád, že v tejto spoločnosti môžem hovoriť o takom závažnom probléme. So Slovenskom ma totiž spájajú dve citové väzby, rád by som začal nimi. Prvá, moja stará mama z matkinej strany pochádza z Dunajskej Stredy. Ja som tam ešte nikdy nebol, ale veľmi rád by som si raz pozrel matriku tamjšieho evanjelického kostola. Stará mama mala priezvisko Hus, takže je pravdepodobné, že bola potomkom nijakej husitskej rodiny. Medzi mojimi predkami sú teda Slováci, zo strany starého otca pravdepodobne aj Srbi, z otcovskej strany asa Židia, takže moji predkovia nie sú ani náhodou čistokrvní Maďari. Myslím si, že v strednej Európe majú všetky národy spoločný údel. Druhá väzba na Slovensko sa týka Masaryka, ktorého si veľmi vážim. Chceli by sme vydať jeho autobiografické dielo, nadviazali sme kontakt s Masarykovou spoločnosťou, ktorá našu snahu o preklad podporila. Som rád, že môžem debatovať o problematike bezdomovectva v krajine, ku ktorej mám aj citové väzby. Chcel by som ešte uviesť, že som rektorom Vysokiej školy teologickej Jánosa Wesleyho, ktorú v roku 1987 zriadila protestantská cirkev. Naša vysoká škola dnes patrí medzi najvýznamnejšie pracoviská na vzdelávanie sociálnych pracovníkov. Máme asi tisíc poslucháčov, pričom najpočetnejší sú študenti sociálnej práce. Popri teoretickom vzdelávaní kladieme veľký dôraz aj na prax. Pred dvadsiatimi rokmi, v roku 1988, sme zriadili Charitatívny spolok Útecha. Ešte pred zmenou režimu bol v Maďarsku prijatý zákon o spolkoch, ktorý umožnil vznik takejto organizácie. Od konca sedemdesiatych do konca osemdesiatych rokov nebolo možné vytvárať občianske organizácie. Činnosti, ktoré v minulosti vykonávali občianske organizácie, zastrešoval Ludový front (Népfront). Napr. v medzivojnovom období odvádzali občianske hnutia veľký kus práce, no počas socializmu o všetkom rozhodoval štát, teda aj v sociálnych otázkach. V sedemdesiatych rokoch som pracoval v demokratickej opozícii a nadviazal som užšie vzťahy s odborníkmi, ktorí skúmali maďarskú vidiecku chudobu. Tri roky som bol farárom na severovýchode Maďarsku,

čo je chudobný región, takže som získal bezprostredné skúsenosti o živote chudobného rómskeho i nerómskeho obyvateľstva. Spolupracoval som so sociológmi a výskumníkmi, ktorí založili tzv. Fond podpory chudobných. Bol to veľmi dôležitý krok, lebo táto skupina sa odvážila hovoriť o chudobných vrstvách Maďarska, odvážila sa organizovať podujatia na ich podporu, napríklad aukcie obrazov alebo benefičné koncerty, výťažok z nich bol určený na podporu bezdomovcov. Z tohto hnutia vzišla myšlienka, aby na vysokej škole teologickej začali od roku 1993 sociológovia, s ktorými sme vykonávali spomínanú charitatívnu činnosť, vzdelávať aj sociálnych pracovníkov.

Vrátim sa však k téme bezdomovectva. V Uhorsku zriadila prvý útulok pre bezdomovcov koncom 19. storočia, v roku 1876, slobodomurárska lóža Starí verní bratia, čo bol začiatok inštitucionálnej starostlivosti o bezdomovcov. Prvá komunita bezdomovcov sa pravdepodobne vytvorila z rodinných príslušníkov lacnej pracovnej sily, ktorá na prelome 19. a 20. storočia pripravovala miléniové oslavy. Po prvej svetovej vojne bolo nutné v dôsledku zmeny politickej a geografickej štruktúry nášho regiónu vytvoriť hromadné ubytovne, inštitúcie a v hlavnom meste sa zrodila starostlivosť o bezdomovcov a sociálna práca. V Európe sme ako druhí podľa anglického vzoru postavili v rokoch 1910 až 1914 štyri ubytovne, ktoré na základe moderného prístupu, pokrokovejšieho než v súčasnosti, poskytovali ubytovanie prístupným bezdomovcom, ktorí sa v hlavnom meste chceli zamestnať. Táto budova stojí dodnes a patrí k najdôležitejším inštitúciám starostlivosti o bezdomovcov.

Bezdomovectvo sa v Maďarsku stalo opäť viditeľným pouličným javom po zmene režimu. Počas socializmu sa štát snažil riešiť tento problém vytvorením robotníckych ubytovní a inými sociálnymi službami. Asi stotisíc ľudí bývalo v ubytovniach a iných zariadeniach pre robotníkov, najmä vo veľkých mestách. Bola to vrstva, ktorá pracovala ako lacná pracovná sila na veľkých štátnych investíciách. Keď koncom osemdesiatych rokov došlo v strednej a východnej Európe k zmene režimu, vo veľkom počte sa dostali na ulicu ľudia, ktorí už prišli o svoje vidiecke korene, pričom neexistoval sociálny systém, ktorý by týmto bezdomovcom pomohol. V zime v roku 1989 sa na jednom z budapeštianskych nádraží objavilo niekoľko stoviek bezdomovcov, celá krajina bola v strehu, lebo sme neboli pripravení na riešenie tohto problému. Spočiatku boli bezdomovci ubytovaní v telocvičniciach a prázdnych kasárňach. Začali vznikať prvé mimovládne organizácie, koncom roka 1988 vzniklo prvé združenie, ktoré sa venovalo len problémom bezdomovcov. V roku 1988 sme založili Charitatívny spolok Útecha, ktorý vediem. V spolku máme 600 zverencov. Nie je ľahké odpovedať na otázku, či je bezdomovectvo osobným problémom alebo hanbou spoločnosti, sčasti sú pravdivé obe tvrdenia. Zrejme ide aj o istú sebađeštrukciu, no aj spomínané spoločenské dôvody viedli

po zmene režimu k tomu, že sa vytvorila vrstva bezmocných. Žiaľ, maďarská spoločnosť je voči tejto vrstve netrepezlivá. Na druhej strane tu zohrávajú rolu aj problémy jedincov, ktorí prehrávajú boj s chorobou, vyžadujúcou lekársku starostlivosť. Spoločnosť však nesie zodpovednosť aj v oblasti zdravotníctva, ako aj v každej inej oblasti.

● **Karolína Miková:**

Ďakujem za zhrnutie situácie v Maďarsku. Ako je to na Slovensku?

● **Martin Opet:**

Som riaditeľ občianskeho združenia Proti prúdu. Občianske združenie vzniklo z iniciatívy študentov sociálnej práce kvôli tomu, aby vytvorilo časopis Nota Bene, ktorý sa vydáva od roku 2001. V otázke bezdomovectva na Slovensku by som začal tým, že bezdomovci sú ľudia, ktorí nemajú kde bývať, nemajú vzťah s rodinou, majú problém s rôznymi typmi závislostí, drogami, alkoholom, boli trestaní, sú z detského domova, alebo sa pohádali s rodinou a odišli. My sa s našim hlavným projektom snažíme participovať na riešení problému bezdomovectva na Slovensku. Naš program je pracovno-motivačný, klient nie je objektom pomoci, ale je vedený k svojpomoci. Moje heslo je, že nikto na svete ti nemôže pomôcť, ak ty nedokážeš pomôcť sám sebe. Čiže márne sa budeme snažiť pomáhať niekomu, kto si sám pomôcť nechce, lebo tak plytváme časom a energiou. Využívame rôzne prvky na to, aby sme pracovali so sociálne odkázanými ľuďmi, alebo tými, ktorí sú dlhodobo na ulici. Takýto prvok pomoci je v podstate časopis, bezdomovci ho predávajú, zarobia si peniaze, sú ekonomicky stabilní. Dostávajú sa do styku so spoločnosťou, takže môžu komunikovať s ľuďmi, navyše musia dodržiavať isté pravidlá. K tomuto projektu sú pridané služby, ako je sociálne poradenstvo, prístup na internet, telefón, úschovňa dokladov, úschovňa peňazí a voľnočasové aktivity. Všetky aktivity smerujeme na aktivizáciu človeka, aby začal veriť vo svoj vlastný vnútorný potenciál. Keď si začne veriť, začne vo svojom živote robiť zmeny. Keď si začne veriť, dokáže riešiť vlastnú situáciu. Všetky služby pre ľudí bez domova, ktoré sú na Slovensku momentálne poskytované, boli organizované nadšencami, prípadne kresťanskými organizáciami, nič nebolo zakotvené v zákone. Preto ma teší, že podľa zákona o sociálnej pomoci, sú už konkrétne zariadenia, ktoré musí obec vybudovať na to, aby mohla s týmito ľuďmi pracovať ďalej. V otázke, či je to zodpovednosť spoločnosti alebo jednotlivca, sa prikláňam k názoru Gábora Iványiho. Spoločnosť vytvára ideálne podmienky na rozvoj osobnosti jednotlivca, tým pádom citlivejší jednotlivci, ktorí majú väčšiu náklonnosť k nejakej zle riešenej situácii, sa ľahko ocitnú mimo spoločnosť. Za sedem rokov, čo existuje naše združenie, sa nám podarilo rozbehnúť pro-

jekt pouličného časopisu v dvadsiatich mestách na Slovensku, spolupracujeme s rôznymi organizáciami a najmä charitou. V Bratislave sme zaregistrovali dvetisíc ľudí bez domova. Na Slovensku neexistuje štatistika o bezdomovcoch, podľa českej štatistiky je ich vraj v Čechách stotisíc. V našom projekte máme aktívnych dvesto predajcov mesačne. Či sa nám podarilo niekoho socializovať? Je veľmi ťažké číselne vyjadriť, koľko bezdomovcov sa podarilo socializovať a koľko nie. Čím dlhšie je človek na ulici, tým dlhšie trvá, kým sa z toho dostane. Nemá pracovné návyky, je v depresii, je závislý. Ak je na ulici päť rokov, ďalších päť rokov bude trvať, kým sa z toho dostane. Ak si nájde prácu, zamestná sa na pol roka, príde k nejakým problémom, ktoré neriešil, stratí sebadôveru a vráti sa späť, lebo ho nemá kto podržať. Myslím si, že najväčšou pomocou je rodina. Pokiaľ nastane zrada v rodine, pokiaľ rodina prestane držať pokope a nerieši vzniknuté problémy, nastane situácia, keď sa jeden člen rodiny urazí, odíde a zablokuje si cestu späť. Rodina je primárna zložka pomoci. Pokiaľ človeku nepomáha rodina, veľmi ťažko sa dočká pomoci od iných. Aby sa súdržnosť rodiny zachovala, každý jej člen musí na sebe pracovať, či je to otec, syn či matka. Ak prestane na sebe pracovať, prestane brať ohľad na ostatných a začne vytvárať konflikty, tak všetci členovia domácnosti budú mať problémy. Ak má jeden člen rodiny sklony k násiliu, vznikne komplikovaná situácia a môže nastať sociálne vylúčenie jedného člena. Tomuto človeku potom musia pomáhať iné organizácie, ktoré majú ťažkú úlohu, ak má jedinec vo svojej psychike zakorenené niečo, čo treba objasniť.

● **Karolína Miková:**

K dileme, či je bezdomovecťvo problém jednotlivca alebo spoločnosti, môžeme teda pridať ešte problém rodiny. Ako je to v Čechách?

● **Lída Tomešová:**

Problematika bezdomovectva je aktuálna téma, ktorá trápi aj našu spoločnosť. Pracujem v Centre sociálnych služieb Praha, ktoré má v náplni práce starostlivosť o bezdomovcov a zaoberáme sa aj inými znevýhodnenými skupinami. Bezdomovecťvo nemôžeme vnímať bez spojitosti s terénnou prácou. V Českej republike však nemáme stotisíc bezdomovcov, ako to spomenul kolega, podľa odhadov ich v Prahe žije asi 3-6-tisíc. V Českej republike bezdomovecťvo zasahuje chudobných ľudí vo veľkých mestách, okrem toho najmä oblasti s veľkou nezamestnanosťou, teda severné Čechy a severnú Moravu. Mnohí bezdomovci sa však sťahujú do Prahy, takže naozaj najväčší problém je v Prahe, kde bezdomovcov pribúda. V súčasnosti sa veľa diskutovalo o tom, ako odstrániť bezdomovecťvo a ako problém natrvalo vyriešiť. Vzniklo obrovské množstvo štúdií a plánov, ktoré sa zaoberajú problémom bezdomovectva.

Napriek tomu, že bezdomovectvo je problém jedincov, je to aj pálčivý problém spoločnosti, keďže zasahuje komunity ľudí na rôznych úrovniach, partnerský vzťah, rodinu, širšie spoločenstvá a aj spoločnosť ako takú. Najväčší problém v oblasti bezdomovectva je proces ich návratu do spoločnosti. Tento proces vyžaduje veľmi dôležitý sociálny zásah do života bezdomovca. Je potrebné, aby sa niekto osobne staral o daného človeka, ktorý sa odhodlal vrátiť sa do spoločnosti a začať nový život. Ideálnym riešením by bolo, aby sa o každého takého človeka na periférii spoločnosti staral jeden sociálny pracovník. Tolkto sociálnych pracovníkov, koľkých by sme na tento proces potrebovali, nemáme. Sociálna práca si totiž vyžaduje špeciálne danosti a ochotu, ale s bezdomovcami chce pracovať málokto. Na dlhodobé riešenie problému je preto potrebná aj zmena postoja spoločnosti k tejto problematike. Krátkodobo sa snažíme pomôcť bezdomovcom zdravotnou starostlivosťou a doplnkovými službami, ale bezdomovci majú mnohé problémy, ktoré spoločnosť nevidí. Treba ich pripraviť na návrat do spoločnosti nielen zdravotne, ale aj psychicky, treba vidieť ďalšie smerovanie ich života. Snažíme sa s ľuďmi pracovať tak, aby si našli kladný vzťah k sebe. Čo sa týka krátkodobej pomoci, v Prahe existuje mobilná lekárska ordinácia, ktorá vyšetruje bezdomovcov a snaží sa zabrániť šíreniu infekčných chorôb. Zdravotné programy pre bezdomovcov stoja asi dvadsať miliónov korún ročne, sú financované z rozpočtu ministerstva práce. Realizoval sa aj projekt navrátenia bezdomovcov na trh práce, ktorého sa zúčastnila asi tretina bezdomovcov. Z vyše tisícky tých, ktorí prešli tréningom, sa zamestnalo podľa dostupných údajov 170 ľudí. Nie je to až tak málo, ak zväžime, že v tejto skupine boli ľudia, ktorí mali problém so závislosťami alebo boli po výkone trestu. Chcela by som spomenúť aj jednu raritu. V Prahe máme špeciálnu nocľaháreň pre bezdomovcov, ktorá je umiestnená na lodi. Na tieto účely bola prestavaná 74 metrov dlhá nákladná loď. Zmestí sa tam 250 ľudí, môžu tam byť od večera do rána. Okrem tejto lode je v hlavnom meste v azylových domoch pre bezdomovcov asi šesťsto lôžok.

● Bohdan Aniszczyk:

U nás je otázka bezdomovcov tiež veľmi aktuálna. Bezdomovcov je čoraz viac, ale napríklad vo Wroclavi je ich stále menej ako tritisíc. V celom Poľsku je 40- až 60-tisíc bezdomovcov. To sú ľudia, ktorých považujeme za bezdomovcov, to znamená, že nemajú strechu nad hlavou, alebo bývajú v nejakých ubytovniach. Existuje aj ďalšia skupina ľudí, ktorí žijú v nevyhovujúcich podmienkach, ale tých v Poľsku medzi bezdomovcov nerátame. V Európe je klasifikácia precíznejšia a medzi bezdomovcov zaraďuje aj zbadačených ľudí, ktorí sú z právneho hľadiska bezdomovci, ale v skutočnosti ešte bývajú vo svojich bytoch. Či je bezdomovectvo problémom spoločnosti alebo jednotlivca? Bezdomovci, ktorí si sami zvolia tento stav, neexistujú. Každý z nich sa stratil

vo svojom živote a my sme im nevedeli pomôcť. Vina leží na oboch stranách. Bezdomovec je človek, ktorý má sklony k bezdomovectvu, ale spoločnosť mu nepomohla, keď bol v ťažkej situácii. Štátna politika považuje bezdomovectvo za stav vylúčenia. Zákony prikazujú pomáhať bezdomovcom. No pravda je taká, že väčšinu pomoci neposkytujú samosprávy, ale mimovládne organizácie. V Poľsku máme približne 700 bezdomovcov, ktorým pomáhajú mimovládne organizácie. Jednou z nich je Spoločnosť brata Alberta, ktorá sa zaoberá asi sedemdesiatimi bezdomovcami. Máme ubytovne, väčšinu z nich prevádzkujú rôzne organizácie, iba jednu tretinu prevádzkujú samosprávy. Zodpovednosť podľa zákona spočíva na samospráve, ale prakticky sa bezdomovcami zaoberajú mimovládne organizácie. Spoločnosť brata Alberta, ktorú reprezentujem, pracuje už 27 rokov, začínali sme ešte počas socializmu robotníkmi -- veteránmi, ktorí cestovali zo stavby na stavbu, bývali v rôznych hoteloch a skôr či neskôr sa stali alkoholikmi. Bezdomovcami sa nestávali hneď, ale až v staršom veku svojho života. Teraz sa situácia zmenila. Veľkú časť skupiny tvoria mladí ľudia, ktorí nenašli podporu vo svojich rodinách.

Príčiny bezdomovectva sú rôzne, bezdomovectvo je spojené so závislosťou na alkohole, liekoch. Je možné byť závislý aj od bezdomovectva. Ako dlho sa človek stával bezdomovcom, tak dlho s ním treba pracovať, aby sa z toho stavu dostal. Povinnosť pomôcť má štát, ale programy vytvárajú mimovládne organizácie. Je to pomoc poskytovaná so súhlasom ministerstva, činnosť vládnych a mimovládnych organizácií sa systematicky koordinuje.

K slovám pražskej kolegyne chcem dodať, že časť problémov sa u nás vytrátila. Veľká časť bezdomovcov totiž odcestovala do zahraničia. Pred týždňom sme na pozvanie istej londýnskej organizácie vycestovali do Veľkej Británie, aby sme pomohli s poľskými bezdomovcami v Londýne, pretože časť londýnskych bezdomovcov tvoria Poliaci rôzneho pôvodu. Sú tam bezdomovci, ktorí vyžadujú krátkodobú pomoc, no niektorí tam žijú dlhé roky. Do Poľska sa nechcú vrátiť, pretože sú trestne stíhaní, alebo by museli platiť výživné, takže po návrate by svoje peniaze museli odovzdať exekútorom. To je veľký problém, ako pomôcť bezdomovcom v zlej právnej situácii, tým, čo sú odsúdení, majú dlžoby, najmä ako im pomôcť v zahraničí. V Poľsku, ako aj v Prahe existuje zákon, ktorý hovorí, že môžu vzniknúť centrá sociálnej integrácie. To sú inštitúcie, ktoré sa majú zaoberať bezdomovcami, a nielen nimi, ale aj tými, ktorí sú ohrození vonkajším svetom. To je drahý systém práce, lebo ako povedala kolegyňa, na každého bezdomovca by mal pripadnúť jeden sociálny pracovník. Samozrejme, štát na to finančne nestačí. Aj keby si to mohol dovoliť, spoločnosť by s tým nesúhlasila, veď sa hovorí, že alkoholikom sa pomáhať neoplatí. No ak im nepomôžeme v systéme „jeden na jedného“, nedokážu sa bezdomovci z vlastnej situácie dostať. Skúsenosti z našej organizácie hovoria,

že ani práca, ani byt, ani liečenie efektívne nepomôže dostať človeka z bezdomovectva. Účinné sú len všetky prvky spoločne. Je potrebné, aby sa títo ľudia naučili pracovať, aby sa naučili bývať, aby sa naučili disponovať s rozpočtom, plánovať do budúcnosti, predvídať, že v budúcnosti treba zaplatiť nejaké poplatky. Spoločne všetky tieto prvky môžu pomôcť bezdomovcom dostať sa na správnu cestu, ale vyžaduje si to veľmi komplikovaný systém pomoci.

Ministerstvo oslovilo mimovládne organizácie, aby takýto systém vytvorili, to je výsledok európskych projektov v Poľsku. Projekty financované z Európskeho sociálneho fondu ukázali, že existujú efektívne spôsoby pomoci niektorým skupinám bezdomovcov alebo osobám vo výkone trestu. Novým prvkom je street-working, pouličná práca, hľadanie kontaktov tam, kde bezdomovec býva, teda pod mostom, na schodišti, železničnej stanici. Na takýchto miestach nájdeme ľudí, ktorí k nám z vlastnej vôle neprídu. Street-working teda vznikol ako prirodzená metóda práce s použitím európskych prostriedkov a pomocou projektov, ktoré budeme realizovať aj v budúcnosti. Z praxe vieme, že integrácia bezdomovca má niekoľko stupňov. V našom združení máme rôzne typy inštitúcií. Prvé sú obyčajné vyhrievané miestnosti, do ktorých môže prísť aj opitý človek, môže si tam sadnúť a byť v teple. Takéto zariadenia sú najčastejšie pri železničných staniaciach. Ďalšou inštitúciou sú nočlahárne útulok, do ktorých človek príde večer, ráno ich však musí opustiť a počas dňa hľadať pomoc niekde inde. Ďalej sú to ubytovne, v ktorých môžu byť celých 24 hodín, v nich sú bezdomovci samostatnejší. Napokon sú chránené byty, pričom bezdomovec má šancu vrátiť sa do spoločnosti len vtedy, ak absolvuje tento rebríček. Tento systém je potrebný, hoci skupina bezdomovcov je rôznorodá, teda nie všetci potrebujú takú istú pomoc. Niektorí potrebujú aj prvý stupeň a niektorí môžu začať od tretieho či štvrtého stupňa, a to najmä ženy, matky s deťmi. V Poľsku je situácia pomerne dobrá, z európskych prostriedkov budujeme systém pomoci bezdomovcom a súčasne vstupujeme hlbšie do problémov, zisťujeme sociálne zázemie bezdomovcov a to, ako im môžeme pomôcť. Na záver by som chcel uviesť jednu zaujímavosť. V Lodži máme autobus, ktorý jazdí po meste, obchádza miesta, kde sa nachádzajú bezdomovci, v noci zasa aktivisti rozdávaajú teplú polievku a oblečenie tým, ktorí odmietajú prísť do našich inštitúcií.

● Karolína Miková:

To boli vstupy našich odborníkov na tému bezdomovectvo. To, že ako spoločnosť vníma bezdomovcov, úzko súvisí aj s ich výzorom. Ľudia, ktorí nemajú s nimi skúsenosť a nepracujú s nimi, s bezdomovcami veľmi nesympatizujú. Sú na nádraží, sú opití a nevyzerajú atraktívne. Majú všetky problémy, ktoré sme spomenuli, chýbajú im doklady, majú všelijakú minulosť, odcudzili sa rodine a vlastnej komunite, opustili svoje bydlisko a prisťahovali sa do iného mesta. Aký je váš názor na túto tému, prípadne máte nejaké otázky?

● Divák:

Ja si ešte pamätám tzv. prvú republiku. Podľa vtedajších zákonov mal bezdomovec právo dožadovať sa sociálnej spravodlivosti, keď stratil strechu nad hlavou. Aká je dnes zodpovednosť obce, z ktorej daný človek pochádza?

● Martin Opetá:

Myslím si, že hoci situácia nie je veľmi zlá a bezdomovcov je málo, veľmi málo ľudí využíva sociálne služby. Ľudia, ktorí sa ocitli na ulici, už nepôjdu domov. Keby mala obec povinnosť postarať sa o nich? Otázka je, čo tá povinnosť obce vlastne je, čo má obec bezdomovcom poskytnúť. Môžu bývať v nocľahárni, môžu prísť na jednu polievku, to je všetko, čo im dajú. No mnoho ľudí sa snaží žiť tak, aby malo svoje súkromie. Bezdomovci potrebujú nielen teplú vodu, ale aj svoje prostredie, do ktorého môžu prísť v akomkoľvek stave a majú tam predmety, ktoré im vytvárajú pocit domova. Preto je dosť problematické presvedčiť ľudí, aby išli do nocľahárni. A ako sa má bezdomovec dostať späť do obce, v ktorej sa narodil, ak nemá na to financie? A nemá ani motiváciu. On pije, on sa nechce vrátiť medzi tých, ktorí ho poznali, nechce ísť domov.

● Bohdan Aniszczyk:

V Poľsku majú obce v podstate povinnosť pomáhať bezdomovcom. No je ťažké zistiť, ktorá obec je príslušná pre daného bezdomovca, takže prakticky sa pomoc poskytnutá obcou neuskutočňuje. Samozrejme, ak nájdeme obec, ktorá má povinnosť pomôcť danému bezdomovcovi, no tá vyhlási, že nemá na to finančné prostriedky, potom je pomoc nerealizovateľná.

● Gábor Iványi:

V Maďarsku bol pokus presídliť bezdomovcov do dedín, ktoré sa postupne vyprázdňujú. Bol to nápad maltézskeho rádu. Na prvý pohľad to pôsobilo ako dobrý nápad, no tieto dediny sa nevyprázdňujú náhodou. V Maďarsku nastali v poslednom desaťročí zmeny, vo viacerých obciach zmizli pracovné príležitosti. Tieto obce nemajú vlastné zdroje, teda neužívajú sa. Legislatíva síce prikazuje samosprávam, aby poskytli dennú starostlivosť bezdomovcom, ale v menších obciach je to nepredstaviteľné. Väčšina bezdomovcov sa stala bezdomovcami práve preto, že sa narodili v chudobnej oblasti s nedostatkom pracovných príležitostí. Práve preto sa títo ľudia dostali do veľkých miest. Je pravdepodobné, že všade na svete je bezdomovecťvo problémom veľkých miest. V týchto mestách majú bezdomovci viac možností stretnúť sa s inými ľuďmi. Človek je spoločenský tvor a je veľmi dôležité, aby cítil solidaritu.

● **Martin Opeta:**

Na Slovensku v zákone o sociálnych službách neboli zadefinované zariadenia pre ľudí bez domova, ani služby, aké by mala obec poskytovať pre týchto ľudí. Pokiaľ prejde náš návrh, v zákone budú jasne zadefinované zariadenia, ktoré sa používajú pri práci s ľuďmi bez domova. Podľa počtu ľudí bez domova bude musieť obec takéto zariadenia prevádzkovať a žiadať na ne dotáciu od štátu. Štát by si mohol pýtať financie od Európskej únie. Týmto spôsobom spoločnosť konečne musí vytvoriť dostatok služieb pre bezdomovcov, musí s týmito ľuďmi ďalej pracovať, skôr ako ich pošle domov.

● **Karolína Miková:**

Na záver sa všetkých pýtam, čo vo svojej práci vnímate ako úspech? Čo sa vám za tie roky práce s bezdomovcami podarilo dosiahnuť?

● **Martin Opeta:**

Za náš najväčší úspech pokladám, že sme postavili na nohy projekt časopisu Nota Bene, a že ľudia začali venovať pozornosť problematike bezdomovectva. Veľkým úspechom bude aj to, ak sa schváli zákon o sociálnych službách, ktorý presnejšie určí podmienky starostlivosti o bezdomovcov.

● **Gábor Iványi:**

Aj keď nemôžem naše výsledky nazvať úspechom, v posledných rokoch sme založili sociálne inštitúcie, ktoré fungujú na princípe nízkej tolerancie, teda je v nich zakázané iba to, čo je zakázané na ulici. Vysvitlo, že ľudia sa tam cítia dobre. Dôležité sú aj naše výsledky v oblasti vzdelávania. Máme školu pre bezdomovcov, v ktorej vo forme diaľkového štúdia ponúkame v rámci riadneho školského vzdelávania odborné vzdelanie, napríklad klampiarsky kurz. Zriadili sme aj materskú školu pre deti bezdomovcov.

● **Bohdan Aniszczyk:**

V nedávnej minulosti sme realizovali a testovali tzv. metódu spoluúčasti, teda regulovaný vplyv na bezdomovcov. Do projektu sme pôvodne chceli zahrnúť štyristo osôb a dúfali sme, že budú úspešní. Nakoniec však vďaka našej pomoci našlo prácu až šesťsto ľudí.

● **Divák 2:**

V doterajšej diskusii sa niekoľkokrát hovorilo o práci, ktorá je najmä zdrojom finančnej stability človeka. Bola reč aj o tom, ako treba naučiť človeka, žijúceho na periférii spoločnosti, aby chodil do roboty, aby tam vydržal a každý deň obstál. Myslím si, že nech sme kdekoľvek, v akejkoľvek situácii a nech sme kýmkoľvek, ak robíme prácu, ktorú máme radi, a ktorá nám prináša úspechy, neprináša nám to iba finančnú stabilitu, ale aj radosť.

● **Karolína Miková:**

Myslím, že vidieť úspechy vo svojej práci je veľmi dôležité. Slová, ktoré vyslovila pani z publika, môžu byť vhodným ukončením našej diskusie. Ďakujem vám za pozornosť.

ELŐSZÓ

A Visegrádi Szalon beszélgetéssorozat 2007. januárjában kezdődött a Palisády-Védcölöp Alapítvány kezdeményezésére, a pozsonyi magyar cseh és lengyel intézet közreműködésével. A „szalonbeszélgetések” célja az volt, hogy fórumot teremtsenek a térség országaiban élő szakértelmiségiek és érdeklődő laikusok számára, s ezzel is erősítve a közép-európaiság, a közös térséghez tartozás tudatát.

Az elmúlt tizenhét év a demokratikus intézményrendszer és jogrend átstrukturálásával, a működőképes modellek megtalálásával és alkalmazásával telt el mind a négy országban, mindenhol több-kevesebb sikerrel. Úgy gondoltuk, tizenhét év elteltével érdemes egy pillanatra megállni, és megvizsgálni, ki mire jutott az egyes problémák megoldásában, milyen következményekkel jártak a 90-es években hozott döntések és elfogadott törvények, mit lehetett vagy kellett volna másképpen csinálni, illetve a négy „visegrádi” közül ki talált rá az optimális megoldásra az egyes témakörökben.

Olyan témák megvitatására hívtunk össze szakembereket, amelyek mind a négy országban aktuálisak, megoldásra várnak, vagy született ugyan megoldás, de ennek még nem látjuk át az összes következményét. A beszélgetések résztvevői saját országukban fontos döntéshozók voltak az említett időszakban. Kiemelt posztokon tevékenykedtek a törvények és szabályozások előkészítésekor, ismerik az akkor született és most készülő döntések hátterét, az elfogadott megoldás melletti és elleni érveket.

A beszélgetések forgatókönyve ennek megfelelően alakult: a meghívottak röviden felvázolták a probléma előzményeit saját országukban, valamint összefoglalták a döntést megelőző vitát, majd egymás megoldásait megismerve közösen igyekeztek megtalálni a ma érvényes alternatívákat, az esetleges következmények figyelembe vételével.

A meghívott szakértőket a partnerszervezetek segítségével választottuk ki és szólítottuk meg. A rendezvények moderátorait mindig a vendéglátó intézmény (a pozsonyi három kulturális intézet egyike) választotta ki és hívta meg, rendszerint az egyik szlovákiai partner, az IVO munkatársai közül.

Reméljük, a legérdekesebb eszmecseréket tartalmazó Visegrádi Füzetek azok számára is hasznos olvasmánynak bizonyulnak, akik személyesen nem vehettek részt ezeken a beszélgetéseken. A beszélgetések szerkesztésénél – a stíliztika ésszerűség határai között – azért is igyekeztünk megőrizni az élőbeszéd, a polémia sajátos fordulatait, hogy jobban érzékelhetővé tegyük ezeknek a találkozóknak a hangulatát.

Egy sikeres sorozat zárul most, amelyből kiderült számunkra, hogy a szellemi összetartozás érzését nem csupán a közös hagyományok és a történelmi múlt, hanem a mai társadalmi és kulturális problémák azonossága is alakíthatja.

HAJLÉKTALANSÁG – EGYÉNI TRAGÉDIA VAGY A TÁRSADALOM CSŐDJE?

2008. 4.7.

VENDÉGEK:

● **Iványi Gábor,**

a Wesley János Lelkészképző Főiskola rektora, az Oltalom Karitatív Egyesület elnöke (Magyarország),

● **Martin Opeta,**

a NOTA BENE utcai folyóirat lapigazgatója (Szlovákia),

● **Lída Tomešová,**

a prágai Szociális Szolgáltatások Központjának igazgatóhelyettese (Csehország),

● **Bohdan Aniszczyk,**

az Albert Testvér Segélyegyesület elnöke (Lengyelország)

● A beszélgetést vezette: **Karolína Miková,** a Partners for Democratic Change Slovakia igazgatóhelyettese

● **Karolína Miková:**

A Visegrádi Szalon mai témája a hajléktalanság: véleményem szerint egy égető társadalmi probléma. Engedjék meg, hogy bemutassam vendégeinket: a prágai Szociális Szolgáltatások Központjának igazgatóhelyettesét Lída Tomešová; Szlovákiát Martin Opeta képviseli, aki a Nota Bene folyóiratot kiadó foglalkozó civilszervezet munkatársa, Magyarországból Iványi Gábort, a Wesley János Lelkészképző Főiskola rektorát, és Lengyelországból Bohdan Aniszczykot, az Albert Testvér Segélyegylet elnökét. Elsőként átadom a szót Iványi Gábornak, hogy ismertesse a magyarországi helyzetet.

● **Iványi Gábor:**

Örülök, hogy ebben a körben beszélhetek erről a fontos problémáról. Engem két érzelmi szál is köt Szlovákiához, hadd kezdjem ezzel. Az egyik, hogy anyai nagyanyám itt született Dunaszerdahelyen. Én nem jártam ott, de szívesen megnézném az ottani evangélikus templom anyakönyvét. Husznak hívták, valószínű, valamilyen huszita család sarja. A családban tehát van szlovák, nagyapám révén valószínűleg van szerb is, a másik nagyszüleimnél zsidó az ősök, azaz még véletlenül sincs tősgyökeres magyar a felmenőim között. Azt gondolom, itt, Közép-Kelet-Európában minden nép sorsa közös. A másik szál, ami Szlovákiához köt, az Masaryk személye, akinek nagy tisztelője vagyok. Szeretnénk kiadni egy önéletrajzi ihletésű kötetét, és felvettük a kapcsolatot a Masaryk Társasággal, akik nagyon kedvesen hozzájárultak ennek a könyvnek a lefordításához.

Örülök, hogy a hajléktalanok kérdéséről beszélhetek önökkel abban az országban, melyhez érzelmileg is kötődöm. Hadd mondjak még annyit előljáróban magamról, hogy a Wesley János Lelkészképző Főiskola rektora vagyok, ezt a főiskolát 1987-ben alapította az egyház, a protestáns felekezet, és ez a főiskola ma Magyarországon az egyik legjelentősebb szociálist munkás-képző hely, nagyjából ezer hallgatónk van, közülük a legnépesebb a szociális munkások csoportja. Az elméleti képzés mellett nagyon erős nálunk a gyakorlati képzés is. Húsz évvel ezelőtt, 1988-ban hoztuk létre az Oltalom Karitatív Egyesületet. Még a rendszerváltást megelőzően, 1989-ben született Magyarországon az az egyesületi törvény, amely lehetővé tette egy ilyen szervezet létrehozását. A hetvenes évek végétől a nyolcvanas évek végéig nem lehetett civilszervezetet alapítani. A Népfront nevű gyűjtőszervezet foglalt magába minden tevékenységet, amit civilszervezetek végeztek azelőtt. A két világháború között például nagyon jelentős volt Magyarországon a civil mozgalmak munkája, de a szocializmus időszakában úgy gondolták, mindenben az állam dönt, így a szociális kérdésekben is.

Én magam a hetvenes években a demokratikus ellenzékben tevékenykedtem, azon csoport tagjaival kerültem szorosabb kapcsolatba, akik a vidéki magyar szegénységet kutatták. Magyarország észak-keleti, szegényebb részén lelkészkedtem három évig, így közvetlen tapasztalatot is szereztem, részben a roma szegény lakosság, részben pedig a nem roma, de szintén nagyon szegény népesség körében. Dolgoztam szociológusokkal és kutatókkal, ebben a körben alakult ki az ún. Szegényeket Támogató Alap. Ennek akkoriban az volt a jelentősége, hogy a csoport mert határozottan beszélni a magyarországi szegény rétegekről, és mert rendezvényeket is szervezni, például képauciókat vagy hangversenyeket, melyekkel a legszegényebbek számára gyűjtött. Az akciókból befolyó összegekkel segítette a hajléktalanokat. Lényegében ebből a mozgalomból támadt a gondolata annak, hogy az 1987-ben alapított teológiai főiskolán 1993-tól szociálismunkás-képzést is indítsunk azokkal a szociológusokkal, akikkel ezt a karitatív munkát végeztük.

A hajléktalanságra visszatérve, Magyarországon először a 19. század végén, 1876-ban alapított a Régi Hű Testvérek nevű szabadkőművespáholy egy hajléktalanszállót, ez volt a kezdete az intézményes hajléktalanellátásnak. Valószínűleg az akkori századforduló milleniumi emlékünnepeére készülő, nagy tömegű, olcsó munkaerő családtagjaiból verbuválódott az első hajléktalan-közösség. Az első világháború következtében aztán szükségessé vált, hogy a térség politikai szerkezetének, földrajzának megváltozása miatt létrehozzanak tömegszállásokat, intézményeket, és kialakuljon a fővárosban mind az egyéni, mind a közösségi hajléktalanellátás és szociális munka. Európában másodikként, angol mintára 1910 és 1914 között épült az a négy szálló, mely egészen korszerű gondolkodással, a mait is meghaladó módon igyekezett szállást adni a fővárosba tévedő, munkaképes és munkát vállalni akaró hajléktalanoknak. Ez az épület ma is létezik, és a legjelentősebb hajléktalanellátó intézmény.

A hajléktalanság Magyarországon rendszerváltás után lett megint látványos jelenség az utcákon. A szocializmus időszakában igyekezett az állam választ adni erre a problémára, munkásszállók létesítésével és egyéb szociális szolgáltatásokkal. Körülbelül százezren éltek részben munkásszállón, részben más, munkások számára kialakított helyeken, főleg a nagyvárosokban. A nagy állami beruházásoknak dolgozó olcsó munkaerő volt ez a réteg. Amikor a nyolcvanas évek végén a gazdasági rendszerváltozás bekövetkezett egész Közép-Kelet-Európában, akkor kerültek utcára nagy tömegben hajléktalanok, akik vidéki gyökerekkel már nem rendelkeztek, és nem volt egy ellátó rendszer, amely felfoghatta volna ezt az áradatot. 1989 telén sok százan jelentek meg főleg az egyik budapesti pályaudvaron, és az ország nagy izgalomban volt, mert nem voltunk készen a hajléktalanok problémájának megoldására. Először tornatermekben, később kiürült laktanyákban helyezték el őket. Ekkor kezdtek

a különböző civilszervezetek éledezni, 1988 végén jött létre az első egyesület, mely kifejezetten a hajléktalanok gondjaival törődött. 1988-ban alapítottuk az *Óltalom Egyesületet*, melyet vezetek, s melyben hatszáz embert tartunk fenn, ennyi az ellátottaink száma. Hogy egyedi probléma-e vagy a társadalom szégyene-e a hajléktalankérdés, erre nem könnyű válaszolni, részben az egyik, részben a másik. Nyilvánvaló, hogy bizonyos fajta önsorsrontás is, de az említett társadalmi okok is vezettek a rendszerváltás után ahhoz, hogy kialakult a kiszolgáltatottaknak egy rétege. Sajnos a magyar társadalom türelmetlen ezzel a réteggel kapcsolatban. A másik oldalon szerepet játszanak a hajléktalanná válásban azon egyének problémái, akik orvosi kezelésre szoruló betegségek területén szenvednek vereséget. De a társadalomnak az egészségügy terén és minden más területen is felelőssége van.

● **Karolína Miková:**

Nagyon szépen köszönöm az összefoglalást. Mi a helyzet Szlovákiában?

● **Martin Opeta:**

Az *Ár Ellen* (Proti prádu) nevű egyesület elnöke vagyok, amely szociális munkával foglalkozó diákok kezdeményezésére alakult azért, hogy létrehozza a *Nota Bene* folyóiratot, amelyet 2001-től ad ki. A szlovákiai hajléktalanság kérdésében először azt szögezném le, hogy hajléktalanok azok az emberek, akiknek nincs hol lakniuk, nincs kapcsolatuk a családjukkal, különféle függőségekkel küszködnek, mint a kábítószer, alkohol, büntetett előéletűek, gyermekotthonban nevelkedtek, vagy összevesztek a családdal és elhagyták az otthonukat. Legfőbb törekvésünk az, hogy részt vegyünk a szlovákiai hajléktalanság problémájának megoldásában. Mi egy munkamotivációs programot fejlesztettünk ki, amelyben a kliens nem a segítségnyújtás tárgya, hanem arra vezetjük rá, hogy segítsen önmagán. Az én jelszavam ugyanis: senki nem tud segíteni rajtad, ha te nem vagy képes segíteni magadon. Vagyis hiába akarunk segíteni valakin, aki önmagán nem akar segíteni, ilyen esetben csak az energiánkat és időnket pazaroljuk. Különféle módon dolgozunk a szociálisan rászorult emberekkel vagy azokkal, akik hosszabb ideje az utcán élnek. A segítségnyújtás egyik eleme a *Nota Bene* folyóirat is: a hajléktalanok eladják, ezzel pénzt keresnek, gazdaságilag stabilizálódnak. Érintkezésbe kerülnek a társadalommal, elbeszélgethetnek az emberekkel, ezenfelül be kell tartaniuk bizonyos szabályokat is. Ehhez a tevékenységhez még kapcsolódnak bizonyos szolgáltatások, a szociális tanácsadás, internet-hozzáférés, telefon, iratmegőrzés, pénzmegőrzés, és a szabadidős elfoglaltságok. Minden tevékenységünk az ember aktivizálására irányul, hogy elkezdjen hinni saját belső tartalékaiban. Ha hisz önmagában, képes lesz saját helyzetének megváltoztatására és megoldására. A hajléktalanoknak nyújtott

összes szolgáltatásunkat, amely ma Szlovákiában létezik, keresztény szervezetek vagy elkötelezett emberek szervezték meg, de a törvényben ez a terület nem volt szabályozva. Ezért örülök, hogy a szociális segélyről szóló törvényben már pontosan meghatározták azokat a létesítményeket, amelyeket a községnek ki kell építenie ahhoz, hogy ezekkel az emberekkel tovább dolgozhasson.

Abban a kérdésben, hogy ez a társadalom vagy az egyén felelőssége-e a hajléktalankérdés, az előttem szóló Iványi Gáborhoz csatlakozom. A társadalom ideális feltételeket teremt az egyén személyiségének fejlődéséhez, és így az érzékenyebb egyének vagy olyan egyének, akiknek nagyobb hajlamuk van az adott helyzet rossz megoldásához, gyorsan a társadalmon kívülre kerülnek. Ez alatt a hét év alatt, amióta a társulásunk fennáll, sikerült a folyóirat utcai árusítását húsz szlovákiai városban felfuttatni, együttműködünk különféle, főleg karitatív szervezetekkel, és Pozsonyban nyilvántartásba vettünk kétezer hajléktalant. Szlovákiában nem létezik statisztika arról, hány ember él az utcán, de Csehországban állítólag van ilyen, és eszerint százeezret is eléri a hajléktalanok száma. Az újságeladásba havonta kétszáz hajléktalan kapcsolódik be. Hogy sikerült-e valakit visszavezetni a társadalomba? Ezzel kapcsolatban nagyon nehéz számokról beszélni. Minél hosszabb ideig van az ember az utcán, annál tovább tart, amíg elkerül onnan. Nincs munkához szokva, depressziós, alkoholfüggő. Ha valaki az utcán tölt öt évet, további öt évre van szüksége ahhoz, hogy kilábaljon ebből a helyzetből. Ha munkát talál, fél évre alkalmazásba kerül, felmerül valami probléma, amelyet eddig még nem oldott meg, ettől elveszti az önbizalmát, és visszakerül az utcára, mert nincs, aki megtartsa. Azt gondolom, hogy a legnagyobb megtartó erő a család. Ha a családban törés történik, ha megszűnik az összetartó erő, és a család nem oldja meg az időközben keletkezett problémáit, olyan helyzet áll elő, hogy valamely családtag megsértődik, elmegy, és a visszavezető utat elzárja maga előtt. A család a segítségnyújtás elsődleges összetevője. Ha az embernek nem segít a saját családja, nagyon nehezen várhat mástól segítséget. Hogy a család összetartása megmaradjon, mindenkinek önmagán kell dolgoznia, legyen az az apa, az anya vagy a fiú. Ha ezt nem teszi meg valamelyik családtag, nem lesz tekintettel a többiekre és konfliktusokat okoz, a család minden tagjának problémája támad. Ha a család egy tagja hajlamos az erőszakra, összetett helyzet alakul ki, megtörténhet egy családtag szociális kiközösítése. Ennek az embernek aztán más szervezetek nyújtanak segítséget, melyeknek nehéz a feladatuk, főleg, ha olyan egyénnel van dolguk, akinek pszichés eredetű gondjai vannak.

● **Karolína Miková:**

Ahhoz a dilemmához, hogy a hajléktalanság az egyén vagy a társadalom problémája-e, tehát még hozzáadhatjuk a család problémáját is. Hogy látják a a helyzetet Csehországból?

● **Lída Tomešová:**

A hajléktalanság nálunk is időszerű kérdés, mely izgatja a társadalmat. A prágai Szociális Szolgáltatások Központjában dolgozom; ez a szervezet hajléktalanokkal és más hátrányos helyzetű emberekkel foglalkozik. A hajléktalanság kérdését csak a szociális terepmunkával együtt vizsgálhatjuk. Az imént elhangzott becsléssel elentétben Csehországban nincs százezer hajléktalan, Prágában feltehetően mintegy 3-6 ezren vannak. A hajléktalanság általában a nagyvárosi szegény embereket sújtja, valamint azokat a területeket, ahol nagy a munkanélküliség, tehát Észak-Csehországot és Észak-Morvaországot. Sok hajléktalan azonban a fővárosba költözik, tehát a legnagyobb probléma Prágában van, mivel a hajléktalanok száma növekszik. Jelenleg sokat vitatkoznak azon, hogyan oldjuk meg a hajléktalan-kérdést tartósan, tehát hogyan szüntessük meg a hajléktalanságot. Hihetetlen mennyiségű terv született, mely ezzel a problémával foglalkozik. Annak ellenére, hogy a hajléktalan-állapot az egyén gondja, égető gondja ez a társadalomnak is, mivel különböző szintű embercsoportokat érint, a partnerkapcsolatot, a családot, a nagyobb közösségeket és a társadalmat magát. A legnagyobb gond ebben a témában a hajléktalanok visszatérése a társadalomba. Ez a folyamat komoly szociális beavatkozást igényel a hajléktalan életébe. Fontos, hogy valaki személyesen törődjön az adott emberrel, aki rászánta magát a társadalomba való visszatérésre, és új életet akar kezdeni. Az ideális megoldás az lenne, ha minden társadalomból kirekesztett emberre egy szociális munkás jutna. Nincs azonban annyi szociális munkásunk, amennyire szükségünk lenne. Ez a munka ugyanis különleges adottságokat és nagyfokú elkötelezettséget igényel. A hajléktalanokkal viszont kevesen akarnak dolgozni. A probléma hosszú távú megoldásához tehát szükség van arra, hogy a társadalom hozzáállása változzon.

Rövid távon természetesen igyekszünk segíteni a hajléktalanokon, egészségügyi ellátással és más kiegészítő szolgáltatásokkal, ám sok olyan gondjuk van, amelyekről a társadalom nem tud. A társadalomba való visszatérésre nem csupán egészségileg kell őket felkészíteni, hanem lelkileg is, látni kell az életük további perspektíváját. Igyekszünk úgy dolgozni az emberekkel, hogy pozitív képet alakítsanak ki önmagukról. Ami a rövid távú segítséget illeti, Prágában létezik egy mozgó orvosi rendelő, amelyben megvizsgálják a hajléktalanokat, és próbálják megelőzni a fertőzések kialakulását. A hajléktalanok számára kialakított egészségügyi programok nagyjából húszmillió koronába kerülnek évente, és a munkaügyi minisztérium költségvetéséből finanszírozzák őket. Megvalósítottunk egy programot is, mely a hajléktalanokat a munkaerőpiacra készítette fel, ebben a programban a hajléktalanok egyharmada vett részt. Abból az ezernél is több emberből, akik a képzésbe bekapcsolódtak, az eddigi adatok szerint 170-en léptek alkalmazásba. Ez nem olyan kevés, ha belegondo-

lunk, hogy ebben a csoportban olyanok vannak, akik különböző függőségekkel küszködtek, vagy börtönből szabadulva kezdtek új életet. Megemlítenék még egy különlegességet. Prágában van egy hajléktalanszállónk, amelyet egy hajón alakítottunk ki. Egy 74 méteres teherhajót építettünk át e célra, amely 250 embernek nyújt szállást, és estétől reggelig lehet igénybe venni. Ezen a hajón kívül a fővárosban körülbelül hatszáz ágy áll különböző menedékhelyeken a hajléktalanok rendelkezésére.

● Bohdan Aniszczyk:

A hajléktalanság kérdése nálunk is nagyon időszerű. Ilyen emberek egyre többen vannak, de Wrocławban például számuk még nem érte el a háromezretet. Ez azt jelenti, hogy egész Lengyelországban körülbelül 40-60 ezerre tehető a hajléktalanok száma. Ezek azok, akiket mi tartunk hajléktalanoknak, azaz nincs fedél a fejük felett, vagy valamilyen munkásszállón laknak. Léteznek olyanok is, akik emberekhez méltatlan körülmények között élnek, őket azonban nem soroljuk a hajléktalanok közé. Lengyelországban ez a gyakorlat, ám Európa más országaiban ez a besorolás pontosabb, és hajléktalannak tartják azokat a nyomorban élő embereket is, akik jogi szempontból már hajléktalanok, de még a saját lakásukban élnek.

Hogy a hajléktalanság az egyén vagy a társadalom problémája-e? Olyan hajléktalan nem létezik, aki ezt a helyzetet maga választaná. Mindannyian elveszték a saját életükben, és mi nem tudtunk nekik segíteni. Vétkes az egyik oldal is, a másik is. A hajléktalan olyan ember, akinek hajlama van az ilyen életformához, ám a társadalom nem segített rajta, amikor nehéz helyzetbe került. Az állami politika a hajléktalanságot kirekesztettségi állapotnak nevezi. A törvények elrendelik a segítségnyújtást a hajléktalanoknak. De valójában a segítség nagyrészt nem az önkormányzatoktól, hanem a civilszervezetektől jön. Lengyelországban megközelítőleg 700 olyan hajléktalan van, akinek civilszervezetek segítenek. Ezek egyike az Albert Testvér Segélyegylet, amely mintegy hetven hajléktalannal foglalkozik. Vannak szálláshelyeink, többségükben különféle szervezetek vezetése alatt, csupán a létesítmények egyharmada tartozik az önkormányzatokhoz. A törvény szerint tehát a felelősség az önkormányzatokat terheli, de a valóságban a nonprofit szervezetek foglalkoznak a hajléktalanokkal. Az Albert Testvér Segélyegylet, amelyet képviselvek, huszohét éve működik, még a szocializmus idején kezdtük olyan veterán munkásokkal, akik építkezésről építkezésre utaztak, különféle munkásszállókon laktak, előbb-utóbb alkoholistákká váltak, és nem voltak kezdettől fogva hajléktalanok, életük delén lettek azzá. Most változott a helyzet. A csoport nagy részét fiatalok alkotják, akik nem találtak támaszra a saját családjukban.

A hajléktalanságnak különböző okai lehetnek, legtöbbször összefüggésben van az alkohol- és a gyógyszerfüggőséggel. Magától a hajléktalanságtól is függhet valaki. Amilyen hosszú ideig tart, míg hajléktalanná válik, ugyanannyi ideig kell vele foglalkozni ahhoz, hogy kijusson ebből a létformából. A gondoskodás az állam kötelessége, de a programokat a civilek valósítják meg. Ez tulajdonképpen a minisztérium jóváhagyásával történő segítségnyújtás, az állami és civilszervezetek tevékenysége összehangolt rendszert alkot.

Ahhoz, amit a prágai kolléganő mondott, annyit tennék hozzá, hogy a problémák egy bizonyos része nálunk eltűnt. A hajléktalanok többsége ugyanis külföldre utazott. Egy héttel ezelőtt egy londoni szervezet meghívására azért mentünk oda, hogy segítséget nyújthassunk a lengyel hajléktalanoknak Londonban, mert a londoni hajléktalanok egy része különféle rétegekből származó lengyel. Találtunk olyanokat, akik rövid ideig tartó segítségre szorulnak, néhányan pedig már hosszú évek óta élnek ott hajléktalanként. Lengyelországba nem akarnak visszatérni, mert büntetés-végrehajtás várja őket, vagy gyermek-tartási kötelezettségeik vannak, tehát visszatértükkor a pénzüket a végrehajtónak kellene adniuk. Ez nagy gond, hogyan lehetne segíteni az olyan hajléktalanoknak, aki rossz jogi helyzetben van, elítélték, adóssága van, főként hogyan lehet segíteni neki külföldön. Lengyelországban ugyanúgy, mint Prágában létezik törvény, amely kimondja, hogy létrejöhetnek a szociális integráció központjai. Ezek olyan intézmények, amelyeknek a hajléktalanokkal a gyakorlatban kell foglalkozniuk, és nemcsak velük, hanem azokkal is, akikre nézve a külvilág fenyegetést jelent. Ez nagyon drága rendszer, mert ahogy a kolléganő is mondta, az arány egy az egyhez, vagyis minden hajléktalanra egy szociális munkásnak kellene jutnia. Természetesen az állam ilyen anyagi terhet nem bír el. Még ha meg is tehetné, a társadalom nem egyezne bele, hiszen azt tartják, hogy az alkoholistának nem érdemes segíteni. De ha nem segíthetünk „egy az egyhez” rendszerben nekik, akkor nincs rá esély, hogy a hajléktalanok kikerüljenek a nehéz helyzetből. Őszintén szólva a saját egyetememben az a tapasztalat, hogy sem a munka, sem a lakhatás, sem a gyógykezelés nem segít kijutni a hajléktalanságból. Csak az összes elem együtt. Meg kell tanulniuk dolgozni, meg kell tanulniuk lakni, meg kell tanulniuk a pénzzel gazdálkodni, jövőt tervezni, előre látni, melyek azok a tételek, amelyeket ki kell fizetni. Mindez együttesen képes segíteni a hajléktalanon, hogy megtalálja a helyes utat, ám ez nagyon összetett segítségnyújtási rendszert követel.

A minisztérium felkérte a nonprofit szervezeteket, hogy hozzanak létre ilyen rendszert, ez lett a végeredménye az európai projektek megvalósításának. Az Európai Szociális Alapból támogatott projektek révén megmutattuk, hogy léteznek hatékony módszerek, amelyekkel segíteni lehet a hajléktalanokon vagy a büntetésüket töltő embereken. Új forma a street-working, a közvetlenül

az utcán végzett munka, tehát kapcsolatok keresése ott, ahol a hajléktalan tartózkodik: a híd alatt, a lépcsőházban, a vasútállomáson. Ilyen helyeken találjuk meg azokat az embereket, akik saját akaratukból nem jönnek el hozzánk. A street-working tehát természetes munkamódszerként jött létre, de uniós anyagi eszközök felhasználásával, olyan projektek segítségével, amelyeket most és a jövőben is alkalmazni fogunk.

Tapasztalatból tudjuk, hogy a hajléktalan integrálása több fokozatból áll. A mi társulásunkban különféle intézménytípusok vannak. Az első a szimpla melegedő, ahová az ember józanul vagy részegen is bejöhet, leülhet, és meleg helyiségben tartózkodhat. Melegedők leggyakrabban a vasútállomásokon vannak. A következő fokozat a hajléktalanszállás, ahová a hajléktalan este érkezik, ám reggel el kell hagynia a helyiséget, és napközben máshol kell segítséget keresnie. Aztán vannak azok a szállók, ahol 24 órán keresztül tartózkodhatnak, ott a hajléktalanok már önállóbbak. A rendszer csúcán a védett lakások állnak. Ha egy hajléktalan végigjárta a fejlődés különböző fokozatait, van esélye arra, hogy visszatérjen a társadalomba. Ez a rendszer szükséges, bár a hajléktalanok különbözőek, tehát nem mindnek van szüksége ugyanolyan mértékű támogatásra. Némelyik az első fokozatot is igényli, némelyik kezdheti a harmadikkal vagy a negyedikkel, főleg ha nőkről, kisgyermekes anyákról van szó. Lengyelországban aránylag jó a helyzet, mert európai támogatásból tudjuk kiépíteni a segítségnyújtási rendszert, és ezzel egyidejűleg mélyebben is foglalkozhatunk a problémával, megvizsgálhatjuk az illető szociális hátterét, és hogy miképpen lehetünk segítségére. Végül én is szeretnék elmondani egy érdekességet. Łódźban van egy autóbuszunk, amely a városban közlekedik, körbejárja a hajléktalanok tartózkodási helyeit, éjszaka az aktivisták meleg levest és ruhát osztanak azoknak, akik egyáltalán nem hajlandók az intézményeinkbe jönni.

● **Karolína Miková:**

Ezek voltak tehát szakembereink vitaindító bevezetői a hajléktalanságról. A társadalom hajléktalanokkal szemben kialakított viszonya összefügg ezeknek a perifériára szorult embereknek a kinézetével is. Akik nem dolgoztak velük és nem rendelkeznek e téren tapasztalattal, nem igazán kedvelik őket. A hajléktalanok gyakran ténferegnek az állomásokon, részegek, külsejük tisztító. Sok gond van velük, amint már említettük: hiányzó iratok, hányatott múlt, a családtól és közösségtől való eltávolodás, a lakhely elhagyása, más városba való költözés. Mi az önök véleménye a témával kapcsolatban, esetleg van-e kérdésük?

● **Kérdő:**

Én még emlékszem az úgynevezett „első köztársaságra”. Az akkori törvények szerint a hajléktalannak joga volt a szociális igazságtételre, ha olyan hely-

zetbe került, hogy nem volt fedél a feje felett. Mekkora most a település felelősége, amelyből az adott ember származik?

● **Martin Opet:**

Én azt gondolom, hogy még ha nem is annyira rossz a helyzet, és nem sok a hajléktalan, közülük csak nagyon kevesen használják ki a szociális szolgáltatásokat. Azok, akik az utcán végezték, haza már nem mennek. Mi lenne, ha a településnek kötelessége lenne gondoskodnia róluk? Mit nyújthat az önkormányzat a hajléktalannak, mit jelent számukra ez a kötelezettség? Lakhat a menhelyen, bemehet egy levesre, és ez minden, amit kap. De sok ember igyekszik úgy élni, hogy legyen magánélete, intim szférája. A hajléktalannak nemcsak melegvízre van szüksége, de az önmaga által kialakított környezetre is, egy helyre, ahova bármilyen állapotban mehet, megvannak a maga tárgyai, amelyek az otthon érzetét keltik benne. Ezért elég nehéz menhelyre küldeni őket. És hogyan jusson vissza a szülőfalujába, ha se pénze, se motivációja nincs? Hiszen ő iszik, ő nem akar visszatérni azok közé, akik ismerik, nem akar hazamenni.

● **Bohdan Aniszczyk:**

Lengyelországban a települési önkormányzatoknak alapjában véve kötelességük segíteni a hajléktalanokon. Legtöbbször azonban nehéz megállapítani, melyik községből származik az adott hajléktalan, úgyhogy a települések által nyújtandó segítség gyakorlatilag elmarad. Természetesen, ha megtaláljuk a községet, amelynek kötelessége az adott hajléktalanon segíteni, ám az önkormányzat kijelenti, hogy nincs rá anyagi fedezetük, a segítségnyújtás kivitelezhetetlen.

● **Iványi Gábor:**

Magyarországon a Máltai Szeretetszolgálat azzal az ötlettel állt elő, hogy a hajléktalanokat az elnéptelenedő falvakba telepítsék ki. Első látásra ez jó ötletnek tűnt. Ám ezek a falvak nem véletlenül néptelenednek el. Magyarországon legalábbis voltak változások az utóbbi évtizedben, és több településen megszűnt a munkalehetőség. Ezek a falvak forráshiányosak, tehát nem tudják önmagukat fenntartani. A jogszabály ugyan arra kötelezi az önkormányzatokat, hogy a hajléktalanoknak nappali ellátást nyújtsanak, ám ez kisebb településeken elképzelhetetlen. A hajléktalanok többsége éppen azért vált hajléktalanná, mert az országnak olyan területén született, ahol elszegényedés van, és nincs munkalehetőség. Épp ezért sodródott el valamelyik nagyvárosba. Valószínű, hogy a hajléktalanság a világon mindenütt inkább nagyvárosi probléma. A nagyvárosokban a hajléktalannak sokkal több lehetősége van találkozni más emberekkel. Az ember közösségi lény, és nagyon fontos, hogy szolidaritást érezzen.

● **Martin Opeta:**

Lényegében Szlovákiában a szociális szolgáltatásokról szóló törvényben nincsenek meghatározva a hajléktalanok részére fenntartott intézmények, és a szolgáltatások sem, amelyeket a településnek biztosítania kellene. Amennyiben a mi javaslatunkat elfogadják, a törvény pontosan előírja majd a létesítményeket, amelyekre a hajléktalanokkal való munka során szükség van. Az adott önkormányzat a hajléktalanok számaránya alapján lesz köteles üzemeltetni ezeket az intézményeket, és az államtól támogatást kérni rá. Az állam pedig az Európai Uniótól kérhet dotációt. Ilyen módon végre a társadalomnak meg kell teremtenie a hajléktalanok részére az elegendő szolgáltatást, és tovább kell foglalkoznia ezekkel az emberekkel, mielőtt hazaküldi őket.

● **Karolína Miková:**

Végül mindannyiunktól megkérdem, mit tartanak az eddigi legnagyobb sikernek saját munkájukban? Mit sikerült az évek során a hajléktalanokkal elérniük?

● **Martin Opeta:**

Legnagyobb sikerünknek azt tartom, hogy a Nota Bene utcai folyóiratot sikerült beindítani, és az emberek elkezdtek foglalkozni a hajléktalanság kérdésével. Nagy sikernek könyvelem el azt is, ha majd életbe lép a szociális szolgáltatásokról szóló törvény, amely pontosítja a hajléktalanokról való gondoskodás feltételeit.

● **Iványi Gábor:**

Ha nem is nevezhetjük sikernek az eredményeinket, az elmúlt években létrehoztunk olyan alacsony küszöbű ellátóintézményeket, amelyek az utca szabályai szerint működnek, tehát ami tilos az utcán, csak az tilos ott is. Kiderült, hogy az emberek ott jól érzik magukat. Más részről az oktatás területén könnyelhetünk el fontos eredményeket: van egy hajléktalaniskolánk, ahol távoktatás formájában, a rendes iskolai képzésen belül szakoktatás folyik, például a bádogos szakma tanítása. Létrehoztunk egy óvodát is a hajléktalanok gyerekeinek.

● **Bohdan Aniszczyk:**

A közelmúltban teszteltük az ún. közös részvétel módszerét, tehát a hajléktalanokra gyakorolt szabályozott hatást. A felmérésbe eredetileg 400 személyt akartunk bevonni, és azt reméltük, hogy sikeresek lesznek. Végül a mi segítségünkkel 600 ember talált munkát.

● **Kérdező 2:**

Az eddigi beszélgetésben több alkalommal is szóba került a munka, elsősorban mint az anyagi stabilitás forrása. Szóba került az is, hogy meg kell tanítani a társadalom peremén élő embert arra, hogyan járjon munkába, hogyan tartson ki, és álljon helyt naponta. Én azt hiszem, hogy bármilyen szituációban és bárhol vagyunk, vagy bárkik is vagyunk, ha a munkánk olyan, amit szeretünk, és sikereket hoz nekünk, akkor az nemcsak anyagi stabilitást jelent, hanem öröm forrása is.

● **Karolína Miková:**

Azt gondolom, hogy nagyon fontos dolog a munkánkban meglátni a sikereket. Úgy vélem, ezek a gondolatok, amelyeket a közönség soraiban ülő hölgy fogalmazott meg, akár zárszóként is szolgálhatnak mai beszélgetésünkhöz. Köszönöm, hogy velünk tartottak.

FOREWORD

The series of discussions Visegrad Parlour has been going on since January 2007, following an initiative by the Palisady- Védcolöp Foundation, in co-operation with the Hungarian, Czech and Polish Cultural Institutes in Bratislava.

The aim of these discussions was to create a forum for experts, intellectuals and the general public in the Visegrad countries, in order to intensify the feeling of Central Europeanism, the belonging to the common neighbourhood.

The last 17 years have been characterized by restructuralization of the democratic institutions and legal systems of our four countries, seeking and finding working models and their practical application. This has been carried out with more or less success.

Our idea was that, after seventeen years it is worth to stop for a while to look into the degree of success with solving problems in these countries, to examine the consequences of decisions made and legislation adopted in the 90's, what could or should have been done differently, and which Visegrad country has found the optimal solution in the specific areas.

We have invited experts to discuss problems that are topical issues that have yet to be solved in these four countries or the solution implemented have not yet shown all its consequences. Participants of these discussions had been important decision-makers in their respective countries in the mentioned period of time. They had been working at high-ranking positions, drafting of laws and regulations, they know the ideas behind decisions made then and those being made now, and they are familiar with all the arguments for and against the adopted solutions.

The scenario of the discussions was according to the above: the invited experts drew a quick outline of the given problem, its beginning and its background summarizing the discussions held before the decision made. After learning about the different approaches and solutions, they tried to find currently suitable alternatives, regarding the possible consequences.

We have chosen and approached the experts invited with the help of our partner institutions. Moderators of the events have in each case been chosen and invited by the hosting institution – one of the three cultural institutes in Bratislava. In most cases, it was one of the experts working for IVO – the Institute for Public Affairs.

We hope that the Visegrad Discussion Papers, containing the most interesting debates will serve as interesting read also for those who could not be present at these discussions in person. When editing the transcripts of the debates – whenever stylistic considerations allowed it – we tried to reproduce the particularities of the live debate to give you a more realistic description of the atmosphere of the discussions.

We have come to an end of a successful series that has proven that the notion of spiritual closeness can not only be enhanced by mutual traditions and history but also by the similarity of our contemporary societal and cultural issues.

HOMELESSNESS

– PERSONAL PROBLEM OR A FAILURE OF SOCIETY?

7. 4. 2008

GUESTS:

- **Gábor Iványi**,
Rector of John Wesley Theological College, chairman at the charity organization Oltalom (Shelter)
- **Martin Opetá**,
director of the streetpaper Nota Bene (Slovakia)
- **Lída Tomešová**,
senior officer of the Centre for Social Services, Prague (Czech Republic)
- **Bohdan Aniszczyk**,
chairman at st.Brother Albert's Aid Society (Poland)
- Moderator: **Karolína Miková**, senior officer, Partners for Democratic Change Slovakia,

● **Karolína Miková:**

The topic of today's discussion is homelessness, which is really a pressing issue in our society. First of all, let me introduce our guests from Visegrad countries: Mrs. Lída Tomešová, Centre of Social Services in Prague, Czech Republic, Mr. Martin Opeta from Slovakia, who works for a civic association and publishes the street journal entitled *Nota Bene*, Mr Gábor Iványi, Rector of John Wesley Theological College, chairman at the charity organization *Oltalom* (Shelter) in Hungary and Mr. Bohdan Aniszczyk, chairman at *st. Brother Albert's Aid Society* in Poland. First, I ask Mr. Gábor Iványi to introduce the situation in Hungary.

● **Gábor Iványi:**

I am very glad to speak about this serious problem here today. First of all, I would like to say that I have an emotional relationship with Slovakia. My grandmother on my mother's side comes from *Dunajská Streda*. Personally I have never been to this city, but once I would like to have a look at the birth record of the evangelical church in *Dunajská Streda*. My grandpa's surname was *Husz*, so she was probably the descendant of *Hussites*. In my family there are also Slovaks on my grandpa's side as well as Serbs, Jews, thus my ancestors are not pureblood Hungarians at all. That's just it, I think that all the nations in Central Europe have common lines. My second emotional bond to Slovakia is *Masaryk*, whom I respect very much. We would like to issue a biographical book about him; we contacted the *Masaryk Association*, which really kindly supported our struggle regarding the translation of this book. I'm glad to talk about the problem of homelessness in a country which I like very much. I would like to emphasise that I'm chancellor of the *János Wesley Theological University*. This school was established by the Protestant Church in 1987. Currently, it is one of the most important training centres for social workers. We have approximately one thousand students and in fact, social workers make up the biggest group. Besides theoretical education, we also put an emphasis on practice. Twenty years ago, in 1988 we established the charitable association "*Solace*". The law on associations was already accepted in Hungary before the changes. This law enabled us to establish such an organisation. From the end of the seventies up to the end of the eighties it was not possible to form such civil organisations. There was an organisation called "*Népfront*" (Popular Front), which combined all the activities that could possibly be executed by civil organisations. The activity of civil movements was very important between the two World Wars, but in the era of socialism all the decisions were made by the state, therefore in social issues as well. I personally belonged to the democratic opposition in the seventies and I made closer contact with experts

who dealt with poverty in rural areas of Hungary. I was a priest for three years in the poorer, north-eastern part of Hungary, thus I gained direct experience in the field of poor Romany and non-Romany populations. I collaborated with sociologists and other experts, who founded the “Fund for the support of poor people”. It was a very important step, since this group took the liberty of speaking about poor Hungarian people as well as organising fundraising events, e.g. auctions or benefit concerts.

From the money raised, the Fund helped the most indigent and homeless people. On the basis of this movement, in 1993 the education of social workers began at the Theological University, which was established in 1987. The education was carried out by those sociologists who we were involved with the above mentioned charitable activity. However, I return to the problem of homelessness. The first casualty ward in Hungary was established in the nineteenth century, in 1876. This casualty ward was founded by the Masonic Lodge “The Old Faithful Brothers”. It was the beginning of institutional care for homeless people. The first homeless community was probably formed from the dependents of cheap labour forces. These kind of communities were formed in large numbers at the turn of the 19th and 20th century in conjunction with the Millennium celebrations. After World War I, due to political and geographical changes in our territory, it was necessary to create mass accommodation. In this way institutions were created, as well as social care for individuals and groups in the capital. We were the second in Europe to build up four English-type lodging houses between 1910–14. These really modern lodging houses, including their equipment, provided accommodation for unemployable homeless persons, who found themselves in the capital and wanted to occupy themselves. These buildings still exist, they are one of the most important institutions for homeless people. Homelessness in Hungary became a visible phenomenon again after the changes in 1989. During socialism, the state tried to solve the problem with the creation of lodging houses and other social services. Approximately one hundred thousand people lived in lodging houses and other facilities for workers, especially in big cities. It was a cheap labour force, which worked on huge state investments. At the end of the 80’s, homeless people in Central and Eastern Europe who did not have rural roots, found themselves on the street due to political and economic changes. Homeless people did not have the social system to solve their problems. During the winter of 1989 a few hundred homeless people emerged in one of the railway stations of Budapest. The whole country was on the alert, since we were not prepared for a solution to this problem. At first, homeless people were accommodated in gyms and empty army barracks. The first civil organisations were established at that time. The first association which set an objective to support homeless people was established at the end of 1988. In 1988 we founded the charitable

association “Solace”. I am the president of this association. We have 600 people. It is not easy to say if a homeless person is the shame of society or that it is his/her personal problem, since both the society and the person himself are responsible for the resulting situation. It is, of course a kind of a way of making yourself miserable, but also the mentioned social consequences after the change played a major role in creating a new class of powerless people. Unfortunately, Hungarian society is impatient with this group of people. On the other hand, the problems of those individuals who lose their fight with illnesses that require medical treatment also play an important role in the creation of homelessness. However, society has its own responsibility in the sphere of health services and all the other spheres as well.

● **Karolína Miková:**

Thank you for the summary of the situation in Hungary? How is it in Slovakia?

● **Martin Opeta:**

I am the director of the association “Against the Stream” (Proti prúdu). This civil association was founded through the initiative of students of social work in order to create the journal “Nota Bene”. The journal has been running since 2001. Regarding the issue of homelessness, I would like to say that homeless people are those who do not have any accommodation, do not have any relationship with their family, have problems with dependence on drugs, alcohol, were punished, came from children’s homes or fell out with their family and left. Our main effort is to be a part of the solution for homelessness in Slovakia. Our programme is a labour motivational programme, where the client is not an object of help but is led to self-help. My slogan is: nobody helps you in this world if you are not able to help yourself. So, we can plough the sand if the concerned person does not want to help himself; it would be just a waste of time and energy. We use different factors to collaborate with people wholly dependent on social help and who live on the street for a long time. This kind of help is actually the above-mentioned journal; homeless people sell it, they earn money with it and there is a chance to become economically stable. They have the

possibility to get in touch with society, to communicate with people and moreover, they have to keep certain rules. This project contains some additional services like social consultant services, access to internet, telephone, deposit of personal documents and money and free time activities as well. We do everything in our power to make these men active in order for them to believe in their own inner potential. If the man starts to believe, he starts to make changes in his own life. If the man starts to believe in himself, he will be able to solve his own situation. All the services currently provided for homeless people in Slovakia were organised by volunteers or Christian organisations, but nothing was determined by law. Therefore, I am glad that the Act on social support specifically defines those institutions, which have to be established by communities in order to continue work with this group of people. Whether the problem of homelessness is a problem of society or the individual, I incline towards the opinion of Mr. Iványi. Society provides ideal conditions for an individual's personal development and thereby more sensitive individuals or those who have a greater tendency to solve situations badly could easily "end up in the gutter". These last 7 years we have succeeded in running the street paper project in 20 cities across Slovakia. We cooperate with different organisations, especially charitable institutions. We register twenty thousand homeless people in Bratislava. There are no statistics in Slovakia on the number of homeless people. In the Czech Republic, it is said that their number is about a hundred thousand. In our project we have two hundred active dealers monthly. Have we succeeded in getting them back to society? It is very difficult to talk in numbers. The longer the person stays on the street, the longer it takes him to get out of this miserable situation. Such a person does not have work habits and suffers from depression. If somebody stays on the street for 5 years, it will probably take him another 5 years to recover. If he's not able to find a job, he will occupy himself for 6 months then he will meet an "irresolvable" problem, he will lose his self-confidence and get back to where he was before. He does not have anybody to rely on. In my opinion, the family should be the most significant support for such people. If there is a betrayal in the family, it falls apart and does not offer a shelter for those in need, it will result in blocking the way home for the person in question. The family is the primary factor of support. As long as the family does not administer relief in a difficult situation, it is very difficult to expect remedy from others. In order to keep unity within the

family, each of its members should better themselves. Anyone who stops it, loses the respect of the others, starts to create conflicts and all the family members will have problems. If one of the family members has a propensity to violence, then a complicated situation can occur, which means the social segregation of one of the family members. Such a man needs help from other organisations. These organisations are in a difficult situation if this person has something firmly established in his mind that should be cleared up.

● **Karolína Miková:**

So, there is a dilemma: whether homelessness is a problem of the individual or the society, moreover we could add the problem of the family. Let us see, how is it in the Czech Republic.

● **Lída Tomešová:**

The problem of homelessness is an actual topic that worries our society too. I work for the centre of social services in Prague, which focuses on the problem of homelessness, and other disadvantaged groups. We cannot perceive homelessness without a connection to fieldwork. It's probably not true, that we have a hundred thousand homeless people in the Czech Republic.. The number of homeless people in Prague is between 3–6 thousand. Homeless people in the Czech Republic can be found mostly among poor people in big cities as well as in regions with a high unemployment rate, that means Northern Bohemia and Northern Moravia. Many homeless people move to Prague, so the biggest problem is there, since the number of homeless people is continually growing. Recently, there have been a lot of discussions about how to get rid of the problem of homelessness indefinitely. Many studies and plans were created regarding this topic. Nevertheless, the status of homelessness is a problem of individuals, it is also a vital topic of society as it interferes with the community of people on different levels; partnerships, families, as well as society itself. The biggest problem in the sphere of homelessness is the process of their returning to society. This process requires very important social interventions in the life of homeless people. It is necessary to have somebody to personally take care of a man who has the courage to return into society and start a new life. Of course, the ideal solution would be if one social worker could take care of one man who ended up on the periphery

of the society. Unfortunately, we do not have as many social workers as we would need. The casework requires special abilities and motivation. Only a few people want to work with homeless people. In order to have a long-term solution it is necessary to change the attitude of society. We try to help homeless people for a short term. We provide them with health care and additional services as well, but homeless people have much different problems, which are hidden from society. It is necessary to prepare them for a return to society not only in terms of their health but also mentally. We try to work with people to enable them to find a positive reference to themselves. Concerning short-term assistance, in Prague there is a mobile medical surgery, which provides examinations for homeless people and helps to prevent the spread of infectious diseases. Health programmes for homeless people cost about twenty million Slovak crowns annually and they are financed from the budget of the Labour Department. The project of returning homeless people to the labour market has already been realised. One third of homeless people participated in this project. According to available data, more than a thousand people went through the training and 170 people were hired. If we take into consideration that in this group there were also people who had problems with the law or suffered different addictions, this number is not so small. I would like to share with you a curiosity. In Prague we have a special night shelter for homeless people, which is situated on a boat. A 74 metre long cargo boat was reconstructed for this purpose. The capacity of this boat is 250 people. They can stay there from the evening to the morning. Besides this boat, in Prague, there are 600 more beds for homeless people in shelters.

- **Bohdan Aniszczyk:**

The question of homelessness is very topical in Poland as well. The number of homeless people continuously increases, but it is still less than three thousand in Wroclav. It means that the number of homeless people in Poland is about 40–60 thousand. These are the people we consider to be homeless. I am talking about those who do not have a roof above their head or live in some kind of a lodging house. There is another group of people who live under miserable conditions, but we do not consider them homeless. In Poland it is like this, in Europe this classification is more precise and includes also those “god-forsaken” people, who are legally

homeless but in fact they live in their own apartments. Whether homelessness is a problem of the individual or society? Homeless people who choose this status themselves do not exist. All of them sank down in his or her life and we were not able to help them. The blame is on both sides. The homeless person is a man who has propensities for homelessness but society did not help him in need. The state policy considers homelessness a condition of being expelled. According to law it is necessary to help homeless people. But the truth is that most of the help comes from non-governmental organisations and not from local governments. In Poland, we have approximately 700 homeless people who get help from non-governmental organisations. One of these organisations is the Association of Brother Albert. It deals with about seventy homeless people. We have lodging houses, which are mostly led by different organisations, only one third of them is controlled by local governments. The responsibility, according to the law, is on the local governments' side but in reality the non-governmental organisations take care of homeless people. The Association of Brother Albert has been working for 27 years. We started our activity under socialism with those veteran workers of socialism who travelled from construction to construction, lived in different hotels and most frequently became alcoholics. They did not immediately become homeless, they became homeless in their middle age. The situation today has already changed. The group of homeless people consists of mostly young people who did not find support in their families. The reasons for homelessness are different: alcohol, addiction to medication, etc. It is also possible to be "addicted to homelessness". It takes a long time to recover from the state of homelessness. The responsibility is on the state's shoulders but programmes are created by non-governmental organisations. It is an assistance provided with the approval of the ministry. The governmental and non-governmental organisations are engaged in concerted action. To what my colleague from Prague said I would like to add, that a certain part of the problems in our country have already disappeared. Many homeless people have left for abroad. Last week an organisation from London invited us to help with homeless Polish people in London, since some homeless people in London have different Polish origins. There are homeless people, who need short term assistance and some of them have been there for years. They don't want to return to Poland because they are being prosecuted or they have to pay alimony in Poland,

so they would have to give their finances to distrainers. It is a big problem how to help those homeless people abroad, who are in a bad legal situation, are prosecuted and have debts. In Poland, similarly to Prague, there is a law which states that units, or centres of social integration should be established. These are institutions that deal with homeless people in practice and not only with them, but also with those people who are threatened by the outside world. It is a system of work which is expensive, since as my colleague said, it should be at the rate of 1:1, that is each homeless person should have one social worker. Of course, the state cannot finance it, since it does not have enough resources for it. If it could afford it, there would be no approval from society because it says it isn't advisable to help drunkards. But if they don't receive any help, it isn't possible for them to get out of their miserable situation. To be honest, in our organisation we have the experience that neither a job nor an apartment nor medication can help homeless people to get out effectively of the state of homelessness. There must be all three mentioned factors together. It is necessary for them to learn to work, dwell, dispose of a budget, make plans for the future, forecast, as well as to realise that they have to pay certain charges in the future. All these factors together help homeless people to find the right way, but to achieve it requires a very complicated assistance system. The ministry invited non-governmental organisations to establish such a system, which should be the result of European projects in Poland. Projects financed by European funds enabled us to show that there are effective methods to help those homeless people who are serving punishment. The new element is street-working, looking for contacts where the homeless person stays. Therefore, we search for them in places where they live, under the bridge, on the stairs, at the railway station. People from such places would never come to us on their own will. Street-working came into existence as a natural working method using European resources and projects. Our task is to realise these projects and continue their accomplishments. From practical experience we recognise that the integration of the homeless person has several levels. In our association, there are different types of institutions. The first is simple heated public rooms where one can come either sober or drunk and he can have a rest in a warm room. These heated public rooms are usually near to railway stations. Another type of institution is a place where a man can come in the evening and has to leave in the morning, so by day he has to seek help somewhere else. Then there

are lodging houses, where a man can stay for 24 hours. In such places, homeless people are more independent. After all, there are protected apartments. After the homeless person passes through all the above levels, he could have a chance to return to society. This system is necessary, however, the group of homeless people is varied, thus not all of them need the same help. Some of them need the first level, while some can start with the third or fourth level, especially women with children. In Poland, the situation is favourable, since we can build the system of assistance for homeless people from European resources and at the same time, we can enter the problem deeper as well, as we have got a chance to uncover the problem of homelessness. To conclude I would like to tell you of one curiosity. In the town of Łódź we have a bus, which cruises around the town, passes the places where homeless people could be. It passes out warm soup by night and clothing for those who do not want to come to our institutions under any circumstances.

● **Karolína Miková:**

These were the presentations of our experts about homelessness. The perception of homeless people in society is probably deeply wedded also to their looks. The general view of homeless people is quite negative. People, who don't have experience with homeless people or don't work with them, usually don't really sympathise with them. They stay in the railway station, they are drunk, they don't look very attractive and have all the already mentioned problems as well, such as missing personal documents, all sorts of history, derailment from their own family and community, removal to other cities, etc. Now, I would like to invite the audience to discuss the topic. What is your opinion on this issue? What kind of questions would you put to our guests?

● **Questioner:**

I still remember the so-called "first republic". At this time, according to the law, homeless people should have the right to clamour for social justice, if they found themselves in a miserable situation. Today, what is the responsibility of the community the particular man comes from?

● **Martin Opeta:**

However, in my opinion, the situation is not so bad and we have only a few homeless people, there are only very few people who make use of social services. People who once got onto the street would not go home again. If the community has the obligation to take care of them? The question is what does this obligation actually mean? What does the community offer to homeless people? The community can offer a night shelter and soup and that's all. But many people would like to have their own privacy. Homeless people need not only warm water but also a place where they can return to if they feel like it. They need a place where they have their own things, which makes them feel like they were at home. It is then very difficult to send people to night shelters. But how to get back into the community where the homeless person was born, if he doesn't have enough money? Moreover, he doesn't even have motivation. He drinks and doesn't want to return to where people knew him; he doesn't want to go home.

● **Bohdan Aniszczyk:**

In Poland, communities are basically obliged to help homeless people. But it is very difficult to find out which community the homeless person belongs to. So, this help practically doesn't exist. Naturally, if the community obliged to help was once located but proclaims that it doesn't have the financial resources for such support then this help is unrealisable.

● **Gábor Iványi:**

In Hungary, there was an attempt to displace homeless people to villages which were gradually being abandoned by their inhabitants. It was the idea of the Maltese Association. At first glance, it seemed to be a good idea. But these villages are not being abandoned by accident; they are abandoned because working possibilities have disappeared during the last ten years. These villages don't have their own resources, so they cannot support homeless people at all. However, the legislation says that local municipalities are obliged to provide board and lodging for homeless people during the day, but in smaller villages it is impossible. The majority of homeless people became homeless because they were born in poor and neglected

areas with a lack of working possibilities. That was the reason these people moved to big cities. It's presumable that homelessness is the problem of big cities everywhere in the world. Homeless people have more possibilities to meet other people in these cities. The human being is a social being and it is very important for him to feel solidarity.

● **Martin Opeta:**

Actually, Slovak law on social services did not determine institutions for homeless people as well as services, which should be provided by communities. As far as our proposal is accepted, the law will clearly define institutions that support homeless people. According to the number of homeless people, the community will be obliged to run such institutions. They will receive a state grant for this purpose. The state should ask for finances from the European Union. In this way, society finally has to establish sufficient services for homeless people and will be obliged to work with this group of people also in the future.

● **Karolína Miková:**

In conclusion I would like to ask all of you, what do you hold to be a success in your work? What have you achieved during these years in which you were involved with homeless people?

● **Martin Opeta:**

Our biggest success is the realisation of the project "Nota Bene". Furthermore, we succeeded in acquainting people with the problem of homelessness. It will also be a great success if the law on social services is accepted, since it more precisely defines conditions of custody of homeless people.

● **Gábor Iványi:**

However, I cannot call our results a success, during the last few years we succeeded in establishing low-threshold services that are governed by the rules of the street, so only what is forbidden in the street is forbidden there. It came to light that people feel well there. We also have important results in the field of education. We have

a school for homeless people, where we ensure special education within the regular school education system in the form of distance teaching, for instance a plumber course. We also founded a kindergarten for homeless people's children.

● **Bohdan Aniszczyk:**

In recent years we tested the method of the so-called mutual participation., i.e., its regulated effect on homeless people. Initially we wanted the project to include 400 people and we hoped they would be successful. In the end, 600 hundred people found an occupation with our assistance.

● **Questioner 2:**

During the discussion the guests spoke several times about employment as a source of financial stability. They also discussed how to teach people who live at the periphery of society to work, as well as to cope with everyday difficulties. In my opinion, we could be anywhere, in any kind of situation, but if we carry out the job we like and it brings us success, the whole story is not only about financial stability but also a source of our pleasure.

● **Karolína Miková:**

I think to find success in one's own work is very important. The words we just heard from the lady in the audience could serve as appropriate closing remarks for our debate. Thank you for joining us.

VYDALA
NADÁCIA PALISÁDY-VÉDCÖLÖP
S FINANČNOU PODPOROU
INTERNATIONAL VISEGRAD FUND

Zodpovedná redaktorka: Katarína Juhászová
Preklad: Lajos Szikhart, Zsuzsanna Kozsár, Katarína Juhászová
Lektorovali: Krisztina Kós, Péter Krasztev, Galina Sándorová
Výtvarný a technický redaktor: Gábor Gyenes
Korigovala: Magda Karaffová
Texty tejto publikácie spolu s prepismi ďalších 5 diskusných večerov
nájdete na webovej stránke www.holnap.sk

KIADJA A
PALISÁDY-VÉDCÖLÖP ALAPÍTVÁNY A
NEMZETKÖZI
VISEGRÁDI ALAP
ANYAGI TÁMOGATÁSÁVAL

Felelős szerkesztő: Juhász Katalin
Fordították: Szikhart Lajos, Kozsár Zsuzsanna, Juhász Katalin
Lektorálták: Kós Krisztina, Krasztev Péter, Sándor Galina
Borítóterv és tipográfia: Gyenes Gábor
Korrekter: Karaffa Magda

A kiadvány szövegei, valamint 5 további találkozó szerkesztett átiratai
megtalálhatóak a www.holnap.sk internetes honlapon.

PUBLISHED BY
PALISÁDY-VÉDCÖLÖP FOUNDATION
WITH THE FINANCIAL SUPPORT OF THE
INTERNATIONAL VISEGRAD FUND

Responsible editor: Katalin Juhász
Translation: Lajos Szikhart, Zsuzsanna Kozsár, Katalin Juhász
Publisher's readers: Krisztina Kós, Péter Krasztev, Galina Sándor
Corrector: Péter Krasztev, Katalin Juhász
Cover design and typographical preparation: Gábor Gyenes

The texts of this publication with 5 more edited discussion papers are
available on the website www.holnap.sk

